

16 jahkásaš
ahkemearri muhtin suohkanin

ČAKČAMÁNU 11. JA 12. BEAIVVI 2011

SUOHKANSTIVRA- JA FYLKKADIGGEVÁLGA

Ealli demokratiija
dárbbša olbmuid
geat ángiruššet.
Olbmuid dakkáriid go don.

DEMO - KRATIJA

Ealli demokratiija dárbbša ássiid, sihke nuoraid ja boarrásiid, geat ángiruššet áššiiguin. Geat áigot buoridit riikka, gos orrot, buoret eallinsadjin. Ane dán gihppaga aktiivvalaččat gávdnat áššiid, mat du mielas leat dehálaččat, ja čieknjut iežat áššiide. Vaikko it sáhtege jienastit vuos, de gávdnojit mánga vuogi movt sáhtta váikkuhit .

Čakčamánu 12. beaivvi lea suohkanstivra ja fylkkadiggeválgga Norggas (muhtin suohkaniin lea čakčamánu 11.beaivvi maid). Jus áigut rievdadusaid, de fertet ángiruššat ieža.

Vaikko Norga leage demokrátalaš riika, de ii leat demokratiija diehttelas. Muhtin riikkat sáhttet stivrejuvot diktatuvrra vuodul; okta joavku dahje bellodat mii stivre – friddja válggaid haga. Muhtin riikkain ges lea anarkiija ja lobihisvuhta. Demokratiijas lea álbmot, gii friddja ja čiegus válgga bokte vállje, gii galgá stivret. Válggat čađahuvvojit jeavddalaččat.

Sátnefriddjavuohta, oskkufriddjavuohta, riekti organiseret, árvvus atnit olmmošvuoigatvuođaid, riektesihkarvuolta ja preassafriddjavuohta leat dovdomearkkat demokratiijas.

Elektrovnnalaš jienasteapmi

Mandal suohkan oassálaste geahččaleamis, gos jienastan ahkemearri lea vuoliduvvon 16 jahkásaččaide, ja geahččaleapmái mas sáhtta jienastit elektrovnnalaččat suohkanstivra- ja fylkkadiggeválggas 2011.

BARGOBIHTTÁ

Sáhttet go sii, geat leat 16 jahkásaččat, jienastit du suohkanis? Mii lea elektrovnnalaš jienasteapmi?

Dáppe gávnnat eambo dieđuid:

www.e-valg.dep.no

OAHPAHEADDJÁI

Gihppagis leat fáktadieđut ja ollu bargobihtát. Bargobihtáin eai leat dárkkistangažaldagat teavstaide, muhto ávžžuha ohppiid aktiivvalaččat bargat gihppaga vuodul. Bargobihtát gullet aviisačállosiidda, mat leat válgagičču áššiid birra. Eanas aviissat fáallet klássaide nuvttá aviissaid válgga oktavuodas. Ávžžuhit du, gii leat oahpaheaddji, ovdagihtii mannat čađa gihppaga ja geahččat maid áigut deattuhit oahpahusas, ja makkár bargobihtáid vuoruhepmet. Gávnnat oanehis bagadallama oahpaheaddjái ja molssaevttolaš bargobihtáid dáppe: www.avisiskolen.no.

MU SUOHKAN

Juohke mánás lea riekti bajásšaddat oadjebas ja ovdáneaddji birrasis. Sii geat mearridit du skuvllas ja sii geat stivrejit du suohkanis, geahččalit addit dutnje, nugo oahppin ja ássiin, oadjebasvuođa ja ilolaš muittuid oppa lohkaí eallimis. Sávaldat lea ahte mánna- ja nuorravuohša šaddá nu buorre ja rikkis vásáhusaiguin go vejolaš.

Lea stuora erohus orrut stuora gávppogis go buohtastahtá dainna, ahte orrut unnit suohkanis. Vaikko leatge oallugat geat fárrerit Norgii, de eatnasat bisánit dan seamma suohkanii gosa leat boahtán.

Mánáid áittardeaddji váldobargu lea ovddidit mánáid beroštumiid almmolaš ja priváhta ásausaide, ja čuovvut movt mánáid bajásšaddandilli ovdána.

Mánáid ja nuoraid SÁTNEFIEVRREDEADDJI

Buot suohkanat galget válljet mánáid-áirasa, dahje sátnefievrrideaddji, gii galgá ovddastit mánáid áššiid Plána- ja huksenlága vuođu. Muhtin báikkiin doaimmá diet ortnet bures, ja eará báikkiin fas hejot.

Mánáidáittardeaddji berošta dien fáttás ollu ja bargá dan badjelii, ahte buot riikka suohkanat váldet mánáid duođas – maiddá huksen áššiin.

BARGOBIHTTAT

BARGOBIHTTÁ 1

Go don manat ruoktot ovdan skuvlii, leat mielde asttoáigedoaimmain dahje dušše vuoingastat; leago goassege dáhpáhuvvan, ahte leat jurddašan manne dinggat leat nu go dat leat?

- Maid imaštat iežat suohkanis?
- Mii berrešii leat eará ládje?
- Manne ii leat nu?
- Mii lea mii hehtte ahte ii rievdaduvvo?
- Gii sáhtá dainna juoidá dahkat?
- Makkár váikkuhus šattašii jus rievdaduvvošii?
- Gii cakkadivčče rievdadeami?

BARGOBIHTTÁ 2

Čále lohkkidreivve muhtin aviisii, mas don/du klássa jearrahehtet muhtin gažaldagaid sis geat mearridit suohkanis.

BARGOBIHTTÁ 3

Tevdne suohkana vearjogova

- Maid dat galgá sulastahttit?
- Goas oaččui suohkan iežas vearjogova?

Manne leat mis SUOHKANAT?

Sátne suohkan dahje dárogillii kommune, lea loatnasátne fránskagielas, mii fas lea loatnasátne latiinnagielas communis, mii mearkaša "oktasaš".

1837 mearridii Stuoradiggi, ahte Norga galggai juhkkot suohkaniidda. Stuoradiggi ráhkada maid dál lágaid, mat mitalit makkár bargguid suohkanat galget bargat. Dan dahket, go suohkanat ožžot ollu ruðaid stádas.

Gii mearrida mu suohkanis?

Buot suohkaniin (earret Oslos ja Bergenis) **leat guokte jođiheadji: Sátnejođiheadji ja Ráđđeolmmái.** Oslos ja Bergenis lea gávpotráđdi (nugo ráđdehusas) ja gávpotráđi jođiheadji (nugo stádaminsttar). Dasa lassin leat sis sátnejođiheadjit.

Sátnejođiheadji jođiha gávpotstivrra čoahkkimiid ja lea suohkana rievttalaš áirras. Son lea maid vuosttažettiin gávpoaga álbmotválljejuvvon áirras ja gávpoaga ámadadju olggosguvlui.

Erohus dien guovtti jođiheadjis lea ahte sátnejođiheadji lea válljejuvvon suohkanstivrras. Seamma ládje go ohppi ráđdi vállje iežas jođiheadji. Sii geat galget ovdastit suohkanstivrras válljejuvvojit

álbmogis, geat orrot dan seamma suohkanis, go lea suohkanstivrraválga. Dan birra oahpat eambo dán gihpagis.

Ráđđeolmmái lea dakkár gii lea ohcan dan bargui, ja son bissu ráđdeolmmájin, vaikko suohkanis lotnahuvvá ge sátnejođiheadji. Sátnejođiheadji válljejuvvo dábálaččat njealji jahkái. Measta buot sátnejođiheddjiin Norggas (430) lea dát bargu ollesáigevirgi. Muhtin smávva suohkaniin ii leat gal dárbu eambo go beallevirgái.

Ráđdeolmmái lea bajimus jođiheadji buot fálaldagaide, maid suohkan fállá iežas ássiide. Ovdamearka dihte: Buollindoaimmahat, doapparčorgen, párka ja falástallan, dikšu ja fuolahus, skuvla ja mánáidgárdi.

Suohkana dietnasat

Don váccát dál skuvlla, maid suohkan lea huksen ja eaiggáduššá. Skuvlagirjijt maid oáččut luoikkas, bálká oahpaheddjiide, bassan ja skuvlla fuoladeapmi lea suohkan gii máksá. Ruðaid ožžot go suohkanássit máksit suohkanvearu. Dasa lassin oážžu suohkan ruðaid stádas.

Makkár eará sisabođut leat suohkanis?

Jeara ruovttus makkár vearuid ja divvagiid din bearaš ferte máksit suohkanii? fuolahus, skuvla ja mánáidgárdi.

BARGOBIHTTÁ 1

Mii lea du suohkana sátnejođiheadji namma? Makkár bellodaga ovddasta son?

BARGOBIHTTÁ 2

Makkár doaimmat leat sátnejođiheadjis? Leago sátnejođiheadjis blogga? Iskka mii čuožžu dan birra?

BARGOBIHTTÁ 3

Geat leat dálá sátnejođiheadji vuostáevttohusat, jus son áigu odđasis válljejuvnot?

BARGOBIHTTÁ 4

SUOHKANA OLGGOSGOLUT

- Man ollu juohke duhtá ruvnnos golaha suohkan skuvlii? Geahča vuolábealde!
- Man ollu ruðat mannet mánáidgárdái? Eanemus ruhta manná dikšumii ja fuolahussii.
- Gávnnat mii gullá divššu ja fuolahusa vuollái?

Bija proseanttaid oktii mat gullet dikšui ja fuolahussii, vuodđoskuvlii, mánáidgárdái ja sosiálai ja mánáid-suodjalussii.

- Man ollu báhcá vel eará dinggaide?

2007 juohkásedje suohkana olggosgolut čuovvovaččat:

29 %

25 %

11 %

8 %

7 %

7 %

5 %

4 %

4 %

DIKŠU JA FUOLAHUS

VUODĐOSKUVLA

MÁNÁIDGÁRDI

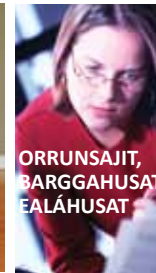
TEKNIHKALÁŠ BÁLVALUSAT

HÁLDDÁHUS – OKTASAŠ GOLUT

SOSIÁLA, MÁNÁID-SUODJALUS

ORRUNSAJIT, BARGGAHUSAT, EALÁHUSAT

DEARVVAŠ-VUODÁ-BÁLVALUSAT

GIRKU JA KULTUVRA

SÁTNEFRIDDJAVUOHTA & DEMOKRATIJA

Vuođdolágas (miessemánu 17. beaivvi 1814) čuožžu ahte Norggas lea sátnefriddjavuohta. Dat mearkkaša mii sáhttit čállit, dadjat dahje oaivvildit measta vaikko maid. Aviissat, radio ja TV (mediahivvodat) atnet dán friddjavuođa mángga vuohkái. Demokratiijas sáhttet mediahivvodagat moaitit sin geas lea fápmu.

ALMMOLAŠVUODALÁHKA

Norggas lea mis láhka, mii addá ássiide rievtti lohkat boasttaid, mat registrerejuvvojit go bohtet suohkanii dahje sáddejuvvojit suohkanis, ovdamearkka dihte suohkanstivrii, fylkkadiggái dahje stuoradiggái. Ollu journalisttat leat čeahpit atnit dien rievtti.

Danne sáhttit mii, geat leat aviisalohkkit, oažžut beroštahtti ođđasiid. Lihkkus leat aviissat mielddisbuktán, ahte sihke lagasbirrasa allavisttiid huksemat, divatlassáneamit, geaidnoviiddideamit ja nu ain leat bissehuvvon, danne go olbmot leat fuobmán maid politihkkarat digaštallet.

FÁKTÁ

NORGALAČČAT LEAT MÁILMMIEAŠTIRAT LOHKAT AVISSAID. Sivas go Norga lea nu guhkki, ja leat nu ollu smávva suohkana ja báikki, de olggosaddojit 226 iešguđetlágan aviissa, maid mii sáhttit dingot.

Ná stivrejuvvo

NES SUOHKAN

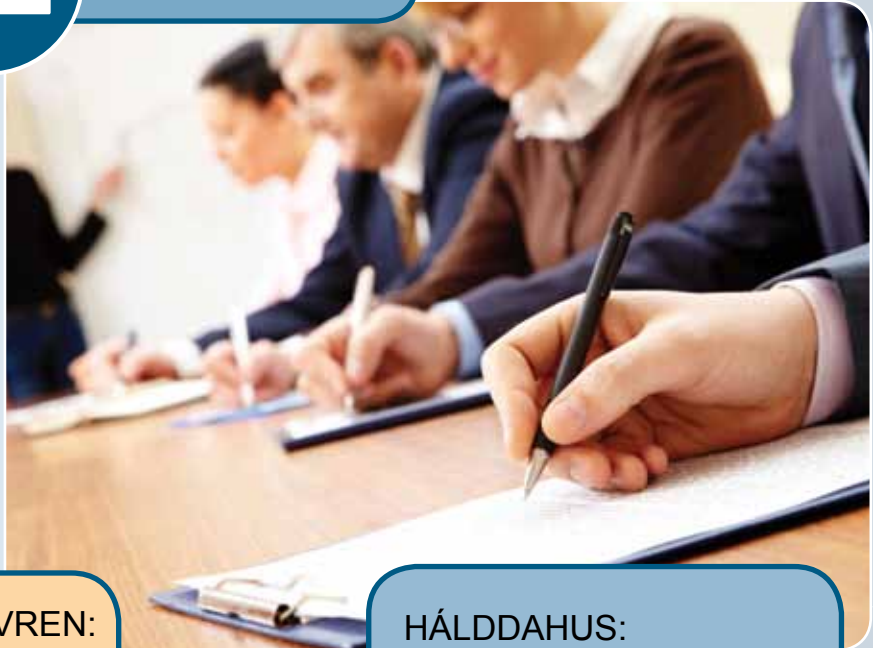
Norga lea dál 2011 juhkkon 430 suohkanii. Suohkanat leat hui iešguđetláganat geográfalaččat, areála ja olmmošlogu ektui. Bealli suohkaniin leat vuollet 5000 ássi, ja leat 12 suohkana, main leat badjel 50 000 ássi. Danne lea hui váttis hupmat dábálaš norgga suohkana birra. Dat mii lea seammalágan eanas suohkaniin, earret Oslos ja Bergenis, lea vuohki movt leat organiserejuvvon. Juohkit suohkanstivrejumi guovtti oassái:

1

Politiikkaš stivren

2

Hálddahus

POLITIKKALAŠ STIVREN:
Sátnejođiheaddji jođiha suohkanstivrra.

HÁLDDAHUS:
Ráđđeolmmái jođiha.

FAKTA

Báikkálaš almmolaš kantuvrrat, mat eai leat suohkana:

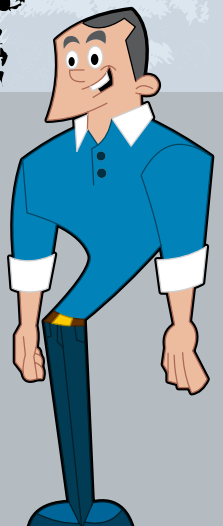
Livnnetkantuvra, leansmánnikantuvra, politiija, NAV, báhpa-/girkokantuvra.

BARGOBIHTTÁT

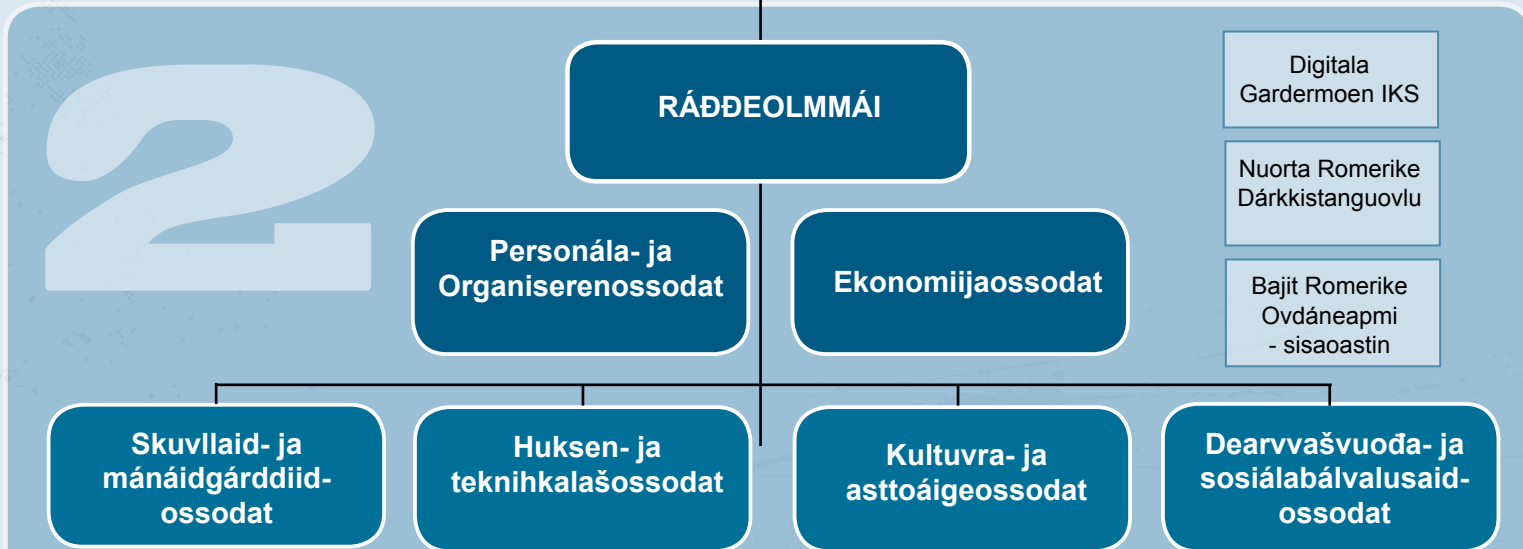
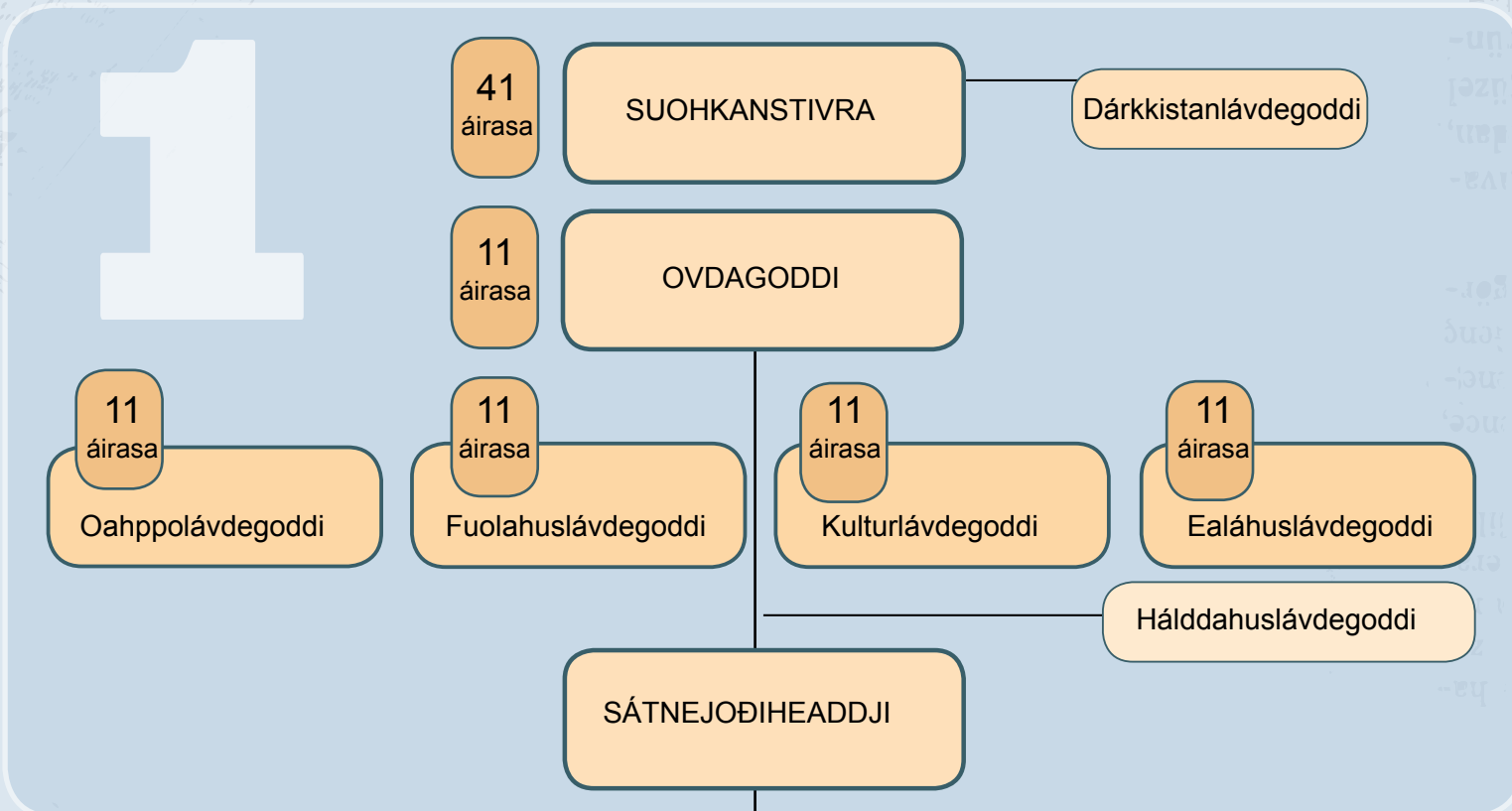
OKTA ÁIRRAS

Aviissain leat dieđut mángga iešguđetlágan olbmuid birra; dovddus olbmuin ja "olbmuin márkaniis". Báikkálaš aviissain leat dávjá báikkálaš dovddus olbmot.

Gávna muhtin artiikkala muhtin olbmo birra, gii lea áigejuovdil suohkanstivrraválgga oktavuodas.

Politiikkalaš struktuvra

Struktuvra Hálddáhus

BARGOBIHTTÁ 1
Manne lea dát olmmoš aviissas odne?

BARGOBIHTTÁ 3
Politiikkaára govvačoakkaldat (collage).
Čohkke ollu govaid politiikkaáriin báikkálaš-aviissain moadde beavvi ovdalaš válgga.

BARGOBIHTTÁ 2
Loga olles artiikka (jearahallama).
Čále golbma dieđu maid ožžot maŋgil go lohket ášši.

- 1
- 2
- 3

Čále golbma gažaldaga, maid sáhtát jurddašit jearrat dan olbmom.

- 1
- 2
- 3

SUOHKANSTIVRAVÁLGA 2011

Geahča
suohkana
ruovttusiiddu!

Geahča suohkana ruovttusiiddu. Válga.

Man ollu bellodagat leat ásahan listtuid?.....

Gos galgá čađahuvvot jienasteapmi, gos du váhnemat/ovddasteaddjit galget jienastit?

Makkár áššiid birra leat aviissat čállán eanemus, daid manemus beivviid ovdal válgga?

Iskka leatgo áššit maida bellodagat eai leat ovttaoavilis?.....

BELLODAGA NAMMA

Jienat 2007

Jienat 2011

Rievdadus +/-

BARGOBIHTTÁ

Ovttasbargá go DU suohkan ránnjásuohkaniin?

Nååmesje (Namsos), Aajrie (Namdalseid), Fosnes ja Overhalla Davvi-Trøndelagas leat ohcan ásaht ovttasbarggu dan nu gohčoduvvon ovttasbargosuohkanmodealla mielde. Suohkanat galget dál vuos ovttasbargat čuovvovaš surggiin dan ođđa ovttasbargosuohkanis: Mánáid-suodjalusas, Biras- ja eanandoallohálldahusas, Ovdánahtkantuvrras, Vearrogáibideaddjit, Suohkaniid váldodoaktárat, Doavttirbálvalus ja IT.

mu

FYLKKA

Fylkkasuohkan doaimmaha bargguid mat leat beare stuorrát ovttaskas suohkaniidda bargat okto, dahje áššiid mat gusket buot suohkaniidda.

Norga lea juhkkon 19 fylkii.
Oslo lea sihke suohkan ja fylka.

Mana

www.norge.no

ja gávna iežat fylkka ruovttusiiddu.

*Fylkka
vearjogova
Tevdne fylkka vearjo-
gova. Maid dát
sulastahtá? Goas
oačču fylka iežas
vearjogova?*

Man ollu násttiid lea siidu ožžon?
Guhtta násti leat eanemus.
Maid don oaivvildat iežat fylkka ruovttusiiddu birra?
Leago mihkkege man birra háliidivččet diehtit eambo?

Joatkkaskuvlla oahpahuš
Makkár joatkkaskuvllat leat du fylkkas?
Sáhtát go friddja válljet? Ollu máksá vázzit joatkkaskuvlla?

Rávisolbmuid oahpahuš
Mii lea rávisolbmuid oahpahuš?

Bátnedivššárbálvalus
Man guhká sáhtát oažžut nuvttá bátnedivššárbálvalusa?

Fylkkageainnut
Leatgo fylkkageainnut du suohkanis?

Skuvlasáhtu
Gávnna geas lea geatnegasvuohta oažžut nuvttá skuvlasáhtu?

Johtolatsihkárvuodabargu
Mu fylkkasuohkanis leat sullii..... bargi.

Biras ja dálkkádat
Iskka leago fylkkasuohkanis makkárgé prošeakta du suohkanis, mii gusto biras ja dálkkádat gažaldagaide?

Gos bohtet ruđat?
Fylkkat ožžot iežaset sisaboađuid fylkkavearus, divvagiin ja ruđain, maid stáhta juolluda. Fylkkasuohkan juolluda mánga milliovnna ruvno doarjaga iešguđetlágan doaibmabijuide. Geahča Doarjjaortnegat ja gávnna sáhtágo du lagas-birras leat áigegeuvdilis doaibma/doaimmat, (searvi, ásodatsearvi, falástallansearvi) Masa/maidda sáhtáši ohcat doarjaga. Ohcamušat sáddejuvvojit suohkanii, mii fas sádde daid viidásit fylkkasuohkanii.

BARGOBIHTTÁT

Gávna iežat fylkka:

<http://kart.norge.no>

Makkár suohkaniin lea ráđji du suohkanii?

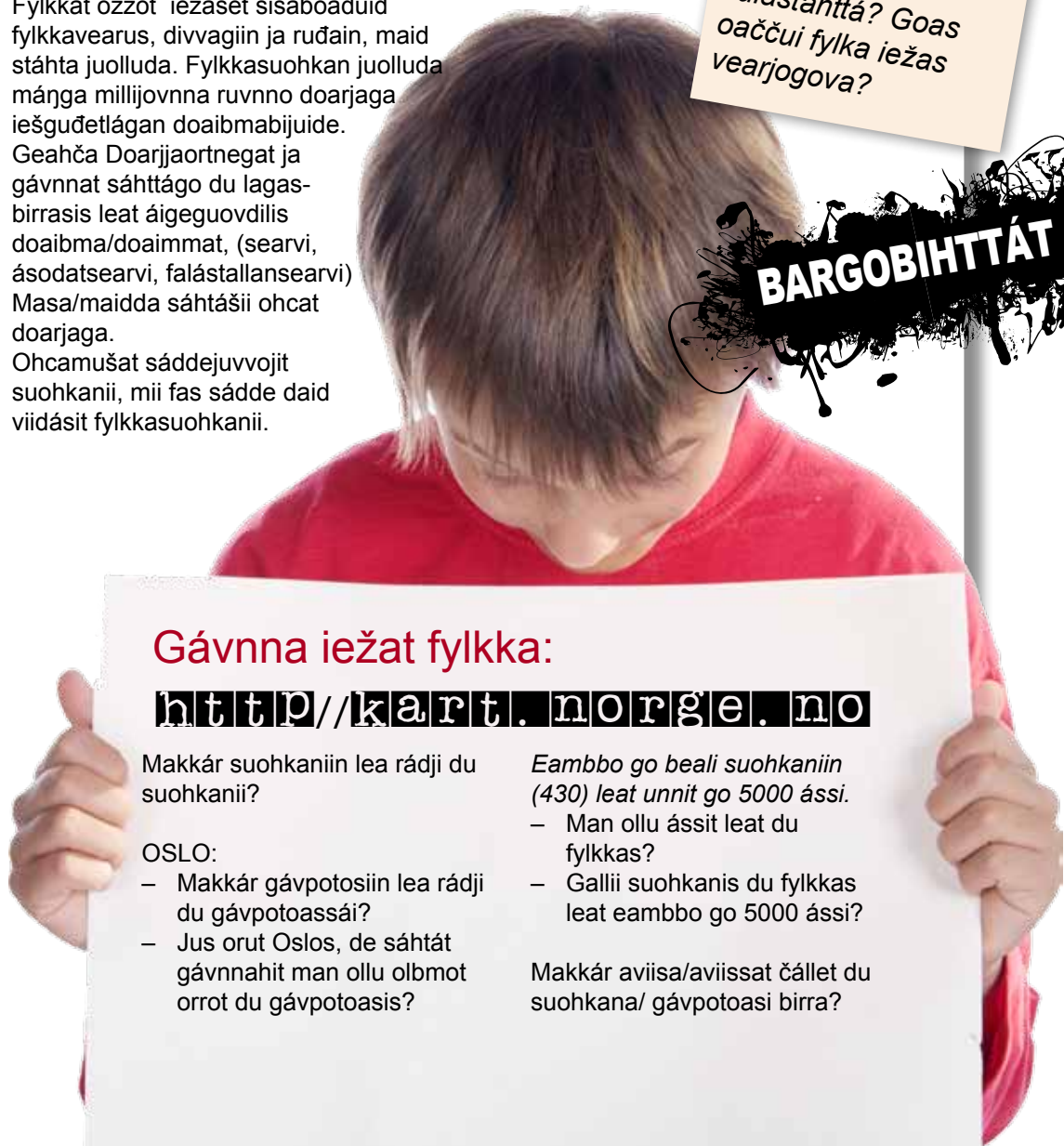
OSLO:

- Makkár gávpotosiin lea ráđji du gávpotoassái?
- Jus orut Oslos, de sáhtát gávnnahit man ollu olbmot orrot du gávpotoasis?

Eambo go beali suohkaniin (430) leat unnit go 5000 ássi.

- Man ollu ássit leat du fylkkas?
- Gallii suohkanis du fylkkas leat eambo go 5000 ássi?

Makkár aviisa/aviissat čállet du suohkana/ gávpotoasi birra?

Klássá sáhttá čuovvut mielde, maid du ruovttubáikki aviissat čállet golbma vahkku ovdal válgga. Čuohta dahje loga buot ođasáššiid, mat guoskkahit dakkár dilálaš-vuođaid, masa du suohkanis dahje fylkkasuohkanis lea ovddasvástáduš.

Muital iežat oaivila

Dus lea vejolašvuohta váikkuhit politihkas iežat suohkanis, vaikko it leat aktiivvalaš politihkkár ieš. Ássiidvuolggaeapmi: jus eámbo go 500 ássi leat muhtin politihkkára árvalusa duogábealde, de lea fylkkadikkis geatnegasvuohta meannudit ášši. Árvalus ferte guoskat fylkkasuohkana doaimmaide.

Gulaskuddamat: Dáppe gávnnat maid du fylkkasuohkan lea hábmegoahtán. Gávnnat maid dieđuid gulaskuddanáigemeiriid ja nu ain.

Gažadanboddu: Sáhtát jearrat gažaldagaid njuolga fylkkadikkis. Gažaldagat fertejit sáddejvvon mañemusat guokte beaivvi ovdal fylkkadiggečoahkkima.

Neahttaságastallan fylkka-sátnejođiheddjiin:

Eanas fylkkasátnejođiheddjiid ja várre-sátnejođiheddjiid lea jeavddalaččat vejolaš oažžut ságaiide neahttaságastallama bokte, ja sis lea fásta ságastallanáigi juohke vahkku.

FYLKKADIGGEVÁLGA mu suohkanis

Fylkka namma lea.

Mas boahtá namma?

Fylkkasuohkan stivrejuvvo dego suohkan.

FYLKA = SUOHKAN

FYLKKADIGGI = SUOHKANSTIVRA

FYLKKALÁVDEGODDI = OVDAGODDI

FYLKKASÁTNEJOĐIHEADDJI = SÁTNEJOĐIHEADDJI

FYLKKARÁĐEOLMMÁI = RÁĐEOLMMÁI

Man ollu áirasat leat fylkkadikkis du fylkkas?! gávpotrádis (Oslo ja Bergen)

Gos leat fylkkadiggečoahkkimat du fylkkas?

Mii lea fylkkasátnejođiheaddji namma?

Sáhttá go muhtin politihkkár leat árras sihke suohkanstivrras ja fylkkadikkis?

Makkár bellodagat leat fylkkadikkis?

BELLODAGA NAMMA

Galle áir. 2007

Galle áir. 2011

Fylkka ássit válljejit áirasiid fylkkadiggái, ja dat politihkalaš jođiheaddji lea dego suohkanis, sátnejođiheaddji.

Leago du fylkkas sierra fylkkadiggi nuoraide?

Jus juo, makkár áššiiguin oažžu dát fylkkadiggi bargat?

Leago doppe oktage gii gullá du suohkani?

FÁKTÁ

Fylkkasuohkaniin lea ovddasvástáduš earret eará joatkkaskuvlla oahpahussii ja báikkálaš kollektiivasáhttui.

RUOSSUT

rássut

N	I	K	K	E	M	A	N	N	B
Y	N	R	O	M	Ø	S	M	A	U
O	L	A	M	A	M	M	A	N	D
R	Å	D	M	A	N	N	N	Y	S
D	O	R	U	S	S	I	N	N	J
F	I	N	N	K	E	L	T	R	E
Ø	R	N	E	O	S	K	A	T	T
R	Y	F	Y	L	K	E	L	O	T
E	K	K	O	E	T	F	L	Y	R
R	E	G	J	E	R	I	N	G	F

Gávna buot sániid, mat leat listtus ruossut rassuha buohta. Sániit leat veallut, ceaggut ja doarrás. Merkes tuššain dahje bija bliánttain dahje peannain rieggá birra sániid.

BUDSJETT	SKOLE
ORDFØRER	FYLKESMANN
KOMMUNE	SKATT
MANNTALL	FYLKE
RÅDMANN	

AVIS I SKOLEN

Avis i Skolen
Kongensgt. 14, 0153 Oslo
Tlf.: 22 86 12 00
E-post: ss@mediebedriftene.no
www.avisiskolen.no

Stortinget

- Avis i Skolens guovllukantuvrrat:
- Agder - www.aisagder.net
v. Sven Fjeldal, e-post: sfj@fmva.no, tlf.: 38 17 68 20/473 70 941
 - Hordaland - www.ais-vest.net
v. Johannes Bøyum, e-post: johannes.boyum@bt.no, tlf.: 55 21 45 55/ 905 01 150
 - Oppland - www.ais-oppland.net
v. Per Tore Moen, e-post: avisiskolen@gd.no, tlf.: 970 65 996
 - Oslo og Akershus - www.avisiskolen.no/osloakershus
v. Sigurd Ø. Sæthre, e-post: ss@mediebedriftene.no, tlf.: 957 71 322
 - Trøndelag - www.avisiskolen.no/trondelag
v. Steinar Husbyn, e-post: steinar.husbyn@levanger.kommune.no, tlf.: 907 52 199
 - Vestfold, Telemark og Buskerud - www.avisiskolen.no/vetebu
v. Kjell Bakken, e-post: kjell-b@sandefjordnett.no, tlf.: 917 17 888

Stuoradiggi
0026 Oslo
Telefunguovddáš: 23 31 30 50
Stuoradikki diehtočieha: 23 31 35 96
E-boasta: info@stortinget.no
Neahttasiidu: www.stortinget.no
Dan gihppaga lea ráhkadan Avis i Skolen ja Stuoradikki diehtjuohkinossodat.
Teaksta: Sigurd Ø. Sæthre
Hábmen ja buvttadeapmi: Svenner reklamebyrå AS
Ovdasiidogovva: Torgeir Wittersø Skancke
Deaddileapmi: Erik Tanche Nilssen AS
ISBN: 978-82-7817-094-6

Eambbo gihppagat?
DIDGO DÁPPE:
www.valghefter.no